The background is a repeating pattern of white line-art illustrations on a light green background. The illustrations include various types of plastic waste such as bottles, jugs, bags, and containers. Interspersed among these are symbols for recycling (a triangle with arrows) and environmental messages in speech bubbles: 'Ban!', 'Stop', 'Recycle!', and 'Protect!'. A banner with the text 'PLASTIC POLLUTION' is also repeated across the pattern.

RAPORT

**Z BADANIA W POLSKICH SZKOŁACH
PODSTAWOWYCH NA TEMAT DZIAŁAŃ
NAKIEROWANYCH NA KSZTAŁTOWANIE
POSTAW PROEKOLOGICZNYCH
U UCZNIÓW I FORM STOSOWANYCH
W TYM PROCESIE**

**Fundacja Nasza Ziemia
Warszawa 2021**

Szanowni Państwo,

Kiedy 28 lat temu Polka na stałe mieszkająca w Australii zakładała Fundację Nasza Ziemia oraz inicjowała Akcję Sprzątanie świata w naszym kraju, dopiero rozpoczynał się społeczny dialog na tematy związane z ekologią i ochroną środowiska. Organizacji pozarządowych działających w tym obszarze było niewiele, a wydarzeń ekologicznych skupiających ludzi na taką skalę – nie było właściwie wcale. Mira Stanisławska-Meysztowicz, bo o niej mówię, na początku starała się zainteresować Akcją Ministerstwo Ochrony Środowiska. Stamtąd skierowano ją do Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej nadzorującej służby komunalne. Wszędzie spotykała się z niewiarą, że takie działanie mogłoby się w Polsce udać. I oto w trzeci weekend września 1994 roku, wspólnie z Krajowym Centrum Edukacji Ekologicznej,

ta pełna optymizmu kobieta z powodzeniem zaszczerpiła na polski grunt Clean Up The World, która w tamtym czasie była już wydarzeniem objętym patronatem ONZ. W pierwszej edycji wzięło udział ponad milion Polaków, a jednymi z najliczniej reprezentujących nasze ówczesne społeczeństwo byli nauczyciele i uczniowie! I tak zostało do dzisiaj.

Kadra pedagogiczna na trwałe wpisała naszą sztandarową Akcję w swoje szkolne kalendarze. W tym roku wspólnie z nami posprzątają Polskę po raz 28. Przez ponad ćwierć wieku wraz z uczniami uczestniczyli również w wielu edycjach konkursów ekologicznych, skierowanych do szkół projektach grantowych, korzystają z materiałów edukacyjnych. Jesteśmy im niewypowiedzianie wdzięczni za zaufanie oraz

niezwykle zaangażowanie. Wiemy, że ciąży na nas odpowiedzialność, by dostarczać im rzetelną wiedzę, atrakcyjne i inspirujące treści oraz stale pomagać i motywować do wspólnego dbania o Matkę Ziemię. Z takich właśnie powodów narodził się projekt badania ankietowego szkół i kadry pedagogicznej. Wierzymy, że wiedzę o tym, co jest potrzebne i w jaki sposób to dostarczyć, najlepiej zbierać u źródła. „Lekcja nieśmiecenia” to nie tylko tytuł projektu badawczego, ale również jeden z wielu projektów naszego programu Ecoedukacja, skierowanego właśnie do szkół. Jesteśmy przekonani, że dzięki odpowiedziom na pytania ankietowe oraz opiniom przekazanym nam za pośrednictwem tego pierwszego badania dostarczymy nauczycielom tego, czego potrzebują, by uczyć troski o środowisko przyrodnicze w teorii i praktyce.

Zapraszam serdecznie do lektury raportu z wyników badania ankietowego. To ciekawa i inspirująca wiedza. Za zaangażowanie w badanie dziękuję zarówno respondentom, jak i zespołowi, który pracował nad opracowaniem wyników. Dziękuję także firmie Henkel, Partnerowi projektu „Lekcja Nieśmiecenia”, który wsparł I edycję projektu badawczego.

Beata Butwicka

**Prezes Zarządu
Fundacji Nasza Ziemia**

Wstęp

Jednym z kluczowych wyzwań stojących przed blisko 7-miliardową populacją ludzką zamieszkującą nasz glob jest kwestia odnalezienia sposobu na utrzymanie równowagi między zapewnieniem koniecznego rozwoju i poziomu egzystencji a zachowaniem stanu planety dającym szansę przetrwania na niej życia w ogóle.

Dziś już wiemy, że rozwiązaniem nie jest rezygnacja z osiągnięć nauki i cywilizacji, ale takie ich wykorzystanie, aby pozyskiwane z ziemi surowce wykorzystywać, nie niszcząc zasobów planety. Kluczem jest, aby po użyciu produktów zagospodarować je ponownie bez powodowania nieodwracalnych szkód w środowisku – to bowiem jedyne środowisko, jakie – póki co – ludzkość ma dodyspozycji.

Konkluzja ta legła u podstaw dążeń do wprowadzania koniecznych rozwiązań, aby tego, co jest efektem ubocznym funkcjonowania populacji, życia gospodarczego, konsumpcji,

rozwoju – czyli śmieci, nie gromadzić ze szkodą dla środowiska i żyjących w nim organizmów (w tym ludzi), ale przetwarzać je i wykorzystywać ponownie. Ten trend – obok innych, takich jak pozyskiwanie energii nie z kopalin, ale ze źródeł odnawialnych, dążenie do minimalizowania produkcji CO₂, ochrona ginących gatunków roślin i zwierząt, zmniejszanie zużycia wody czy zanieczyszczania powietrza – jest jedyną dostępną nam dziś metodą powstrzymania nieodwracalnych zmian, które niezatrzymane doprowadzą do zagłady życia na Ziemi.

Żeby ponownie wykorzystywać już raz pozyskane surowce, musimy jako ludzkość nauczyć się ich segregowania w zależności od rodzaju i traktowania nie jako śmieci, ale cenny materiał do ponownego przetworzenia. Musimy też nauczyć się takiej organizacji procesu, aby zużyte materiały nie trafiały do środowiska, lecz także w coraz większym stopniu zastępowały te nowo pozyskiwane.

Jak każdy proces uczenia się, również ten dotyczący traktowania środowiska, najskuteczniej rozpocząć w młodym wieku, a zatem w szkole. Autorzy badania postanowili więc poszukać odpowiedzi na pytanie, jak ten proces przebiega w polskich szkołach. W jaki sposób dzieci w podstawówkach są zaznajamiane z problematyką segregacji odpadów? Czy oprócz wiedzy na ten temat szkoła przekazuje im pozytywne doświadczenie w postaci realnego segregowania śmieci

na swoim terenie? Jakie bariery ograniczają te działania edukacyjne, a co może je wspierać?

Badanie prowadzono w ramach I edycji projektu „Lekcja nieśmiecenia”, realizowanego przez Fundację Nasza Ziemia we współpracy z firmą Henkel Polska Sp. z o.o., którego celem jest wspieranie szkół w procesie edukacji ekologicznej związanej z segregacją odpadów.

Cel i metodyka badań

Przeprowadzone badanie zaplanowano jako rodzaj pilotażu, którego celem było zdiagnozowanie poziomu zainteresowania środowisk szkolnych sprawami edukacji proekologicznej, poznanie opinii i postaw nauczycieli wobec tych kwestii, a także dokonanie obserwacji na temat skali i sposobów prowadzenia segregacji śmieci w badanych placówkach. Pilotaż ten miał też za zadanie umożliwić wyłonienie i określenie interesujących obszarów i tematów do dalszych, pełniejszych badań w skali ogólnopolskiej.

Jako metodę przyjęto badanie ilościowe, z użyciem kwestionariusza ankietowego. Składał się on z dwóch części tematycznych. W pierwszej ankietowani odpowiadali na pytania związane z ekoaktywnością szkoły, pytano o udział w Akcji Sprzątanie świata – Polska i inne podejmowane w placówkach działania na rzecz kształtowania prawidłowych

postaw uczniów wobec środowiska przyrodniczego. Respondenci zostali też zapytani o materiały i pomoce dydaktyczne, jakie są przez nich w tym procesie wykorzystywane. Część druga to badanie opinii i postaw nauczycieli wobec kwestii prowadzenia w szkołach edukacji w zakresie segregowania odpadów. Badani udzielali odpowiedzi na pytania co do potrzeby i sposobów realizowania takich zajęć w szkole, najlepiej sprawdzających się materiałów dydaktycznych i źródeł ich pozyskiwania. Wypowiadali się także na temat faktycznie realizowanej (lub nie) selektywnej zbiórki śmieci w ich placówkach i sposobu jej organizacji. Tę kwestię autorzy badania uznali za szczególnie ważną, ponieważ edukacja i kształtowanie nawyków segregowania odpadów nieoparte jego rzeczywistym prowadzeniem przez szkołę nie będą skuteczne. Badanie zrealizowano techniką CAWI.

Populację badaną tworzyli nauczyciele szkół podstawowych z całej Polski. Jako operat badawczy wykorzystano przede wszystkim bazę mailową będącą w dyspozycji Fundacji Nasza Ziemia. Składa się ona z 28 tysięcy adresów uczestników Akcji Sprzątanie świata – Polska, którzy w ciągu ostatnich 10 lat zapisali się do Akcji, z czego 17 tysięcy e-maili to potwierdzone kontakty do pedagogów, szkół, sekretariatów i dyrektorów szkół.

Informację o badaniu przekazano ponadto do szkół za pośrednictwem portalu Librus, połączonego z dziennikiem elektronicznym, gdzie zamieszczono informację o projekcie „Lekcja nieśmiecenia”. Wiadomość w postaci dwóch banerów reklamowych została wyświetlona 1 919 130 razy. Oprócz wymienionych dróg dotarcia projekt „Lekcja nieśmiecenia”, w tym ankieta, były promowane na stronie Fundacji Nasza Ziemia – www.naszaziemia.pl (9698 wyświetleń) oraz w mediach społecznościowych (25 261 wyświetleń postów na temat projektu). Pozwoliło to na objęcie badaniem nauczycieli z całego kraju, również tych, których szkoły nie współpracowały wcześniej z Fundacją.

Według danych GUS za rok szkolny 2019/2020 w szkołach podstawowych zatrudnionych było 270 652 nauczycieli¹, a zatem 936 odpowiedzi, na podstawie których powstał niniejszy raport, można uznać za ważny i wart uwagi głos tego środowiska, choć autorzy mają oczywiście świadomość, że ze statystycznego punktu widzenia nie jest to pełna jego reprezentacja.

Mimo że wyników procentowych nie można estymować na całą badaną populację, to blisko tysiąc uzyskanych odpowiedzi daje interesujący obraz opinii i postaw nauczycieli w sprawach związanych z edukacją proekologiczną.

Z wypowiedzi ankietowanych wyłania się też wiele wskazówek co do sposobów pozyskiwania materiałów edukacyjnych oraz realizowania segregacji śmieci w badanych placówkach. Zdiagnozowano również liczne interesujące kwestie wymagające dalszych, bardziej dogłębnych badań, o czym jest mowa w podsumowaniu raportu.

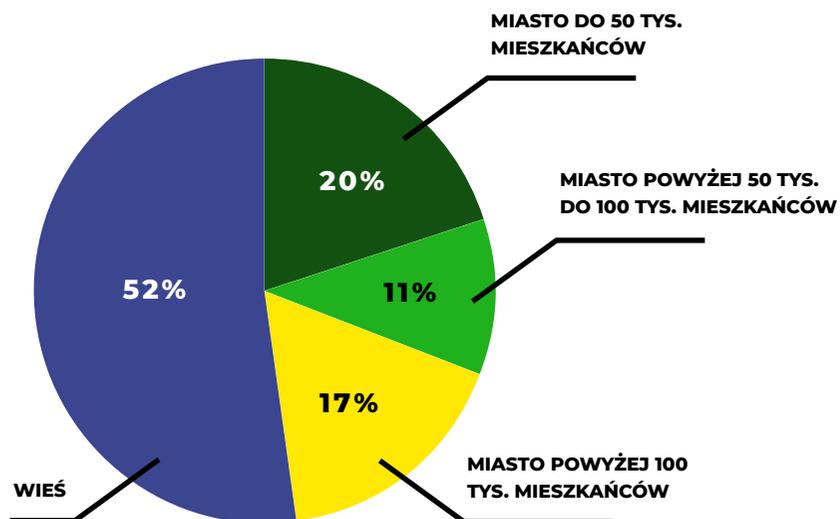
Zainteresowani udziałem w projekcie wypełniali kwestionariusz ankiety w formacie Google Forms, który łącznie zawierał 15 pytań: zamkniętych, z możliwością wskazania jednej odpowiedzi, oraz pytań z możliwością wybrania więcej niż jednej, a także półotwartych, w których respondenci poza wariantami odpowiedzi z kafeterii mogli wybrać odpowiedź „inne” i sformułować własną opinię czy podać dodatkowe informacje. Zastosowano też pytania filtrujące, przy pomocy których ankietowani w zależności od wybranej odpowiedzi byli kierowani do pytań pogłębiających informacje na temat zawarty w pytaniu. Metryczka zawierała pytania o dane szkoły: jej wielkość i usytuowanie w mieście (w tym co do jego wielkości) lub na wsi.

W badaniu otrzymano 936 ważnych odpowiedzi. Wśród respondentów 48,1 proc. stanowiły szkoły miejskie, a 51,9 proc. – szkoły wiejskie o różnej wielkości (rys. 1. i 2).

---

1 GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20192020,1,15.html> (dostęp: 20.05.2021).

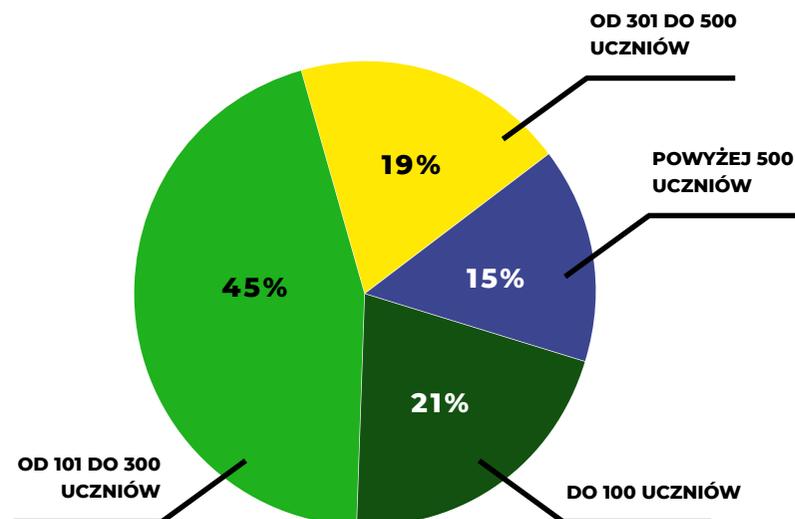
STRUKTURA BADANYCH POD WZGLĘDEM USYTUOWANIA SZKOŁY

Rys. 1. Struktura badanych pod względem usytuowania szkoły (N = 936)

Źródło: badania własne.

STRUKTURA BADANYCH POD WZGLĘDEM WIELKOŚCI SZKOŁY

Rys. 2. Struktura badanych pod względem wielkości szkoły (N = 936)

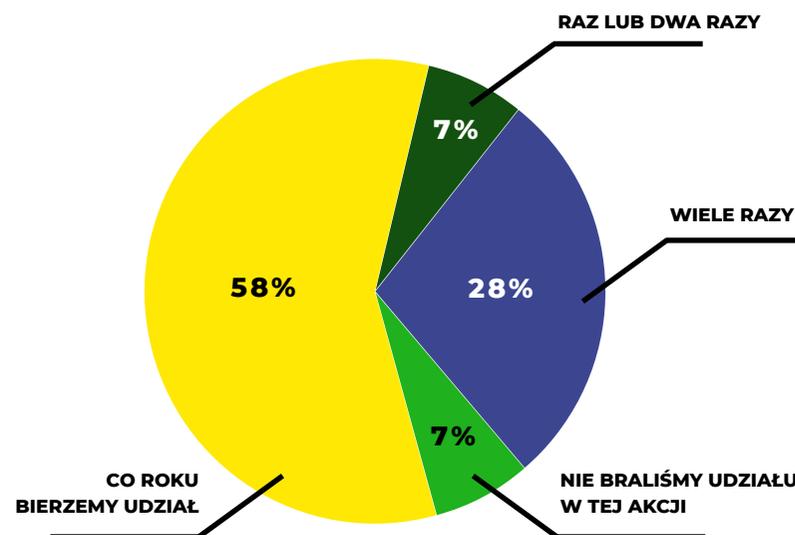
Źródło: badania własne.

Kształtowanie postaw proekologicznych w badanych szkołach podstawowych

Mając na uwadze postępującą degradację środowiska, zasadne stało się wprowadzenie treści o charakterze ekologicznym do programów nauczania na wszystkich etapach kształcenia. Uczniom nie tylko należy przekazywać wiedzę, ale przede wszystkim kształtować trwałe wzorce zachowań sprzyjających ochronie środowiska, co skutkuje rozwinięciem prawidłowych postaw proekologicznych na przyszłość. Ich formowanie jest realizowane w toku nauczania i wychowania z pomocą odpowiednio dobranych metod. Najlepiej sprawdzają się w tym procesie: obserwacja najbliższego środowiska, metody oparte na działalności praktycznej, nie bez znaczenia są też gry i zabawy dydaktyczne.

Mając to na względzie, respondentom zadano szereg pytań, aby zorientować się, jak prowadzony jest proces kształtowania postaw proekologicznych w badanych szkołach. Z uwagi na to, że istotną rolę w tym procesie odgrywiają wszelkie działania praktyczne, pierwsze pytanie dotyczyło udziału szkół w Akcji Sprzątanie świata – Polska, która w tym roku (to jest – w roku badania) odbędzie się po raz 28.

CZY WASZA SZKOŁA BRAŁA UDZIAŁ W AKCJI SPRZĄTANIE ŚWIATA – POLSKA?

Rys. 3. Szkoły, które uczestniczyły w Akcji Sprzątanie świata – Polska (N = 936)

Źródło: badania własne.

Wśród respondentów aż 93 proc. przynajmniej raz uczestniczyło w Akcji Sprzątanie świata. Przy tym 58 proc. szkół bierze w niej udział co roku, a 28 proc. deklaruje, że sprzątało swoje otoczenie w ramach tej akcji wiele razy. Są też placówki, które przystąpiły do tej inicjatywy raz lub dwa razy (7 proc.), i taka sama liczba nigdy nie brała udziału w Akcji Sprzątanie świata – Polska (rys. 3). Jak pokazują wyniki, ogromna większość badanych szkół zetknęła się aktywnie z prowadzoną przez Fundację Nasza Ziemia akcją. Silnym akcentem wskazującym na znaczenie tych działań jest przede wszystkim to, że niemal 60 proc. szkół rokrocznie powraca do Akcji i co roku sprząta świat wraz z Fundacją. Oznacza to, że zarówno idea tych działań, jak i forma oraz sposób ich przeprowadzenia spotykają się z akceptacją oraz są uważane za ważne i potrzebne. Można także przyjąć, że Akcja wpisuje się w realizowane przez instytucje oświatowe cele dydaktyczne i wychowawcze i jest jakąś formą ich wzbogacenia i wzmocnienia, skoro uczniowie biorą w niej aktywny udział w takiej skali.

Jeśli przyjrzeć się placówkom, które deklarują, że nie brały udziału w Akcji, i powodom, jakie za tym stoją, to również nie odnotujemy niechętnego stosunku do samej inicjatywy czy umniejszania jej znaczenia albo wartości. Respondenci, którzy przyznali, że ich szkoła nie uczestniczyła dotąd w Akcji Sprzątanie świata – Polska, zapytani o powody, w największym odsetku wskazują udział w innych formach

sprzątania świata (37,5 proc.), a kolejnym powodem jest nieznamość samej akcji (29,7 proc.). Jest to zatem wskazówka dla Fundacji co do potrzeby intensywniejszej promocji działań i docierania z komunikatami do tych szkół, które nie miały do tej pory sposobności zetknięcia się ze szczegółami Akcji. Respondenci wskazują też na braki kadrowe – nie ma u nich nauczyciela, który mógłby opiekować się młodzieżą podczas sprzątania świata (12,5 proc. wskazań), a także inne powody (15,6 proc.), głównie, że ich placówka działa od niedawna.

Analiza struktury respondentów, którzy odpowiedzieli, że ich szkoła nie bierze udziału w Akcji Sprzątanie świata – Polska, wskazuje, że wśród placówek wiejskich biorących udział w badaniu 4,3 proc. zaangażowało się w Akcję; wśród szkół miejskich takiej odpowiedzi udzieliło 9,6 proc. A zatem mniej szkół wiejskich ani razu nie zaangażowało się w Akcję, niż ma to miejsce wśród szkół z miast. Przy tym w szkołach z miast od 50 do 100 tysięcy mieszkańców w Akcji nie brało udziału aż 14,3 proc. Powyżej 100 tysięcy było to 11 proc., a najrzadziej deklarowały to szkoły z miast do 50 tysięcy mieszkańców, bo tylko 5,8 proc. z nich nie uczestniczyło dotąd w Akcji Sprzątanie świata.

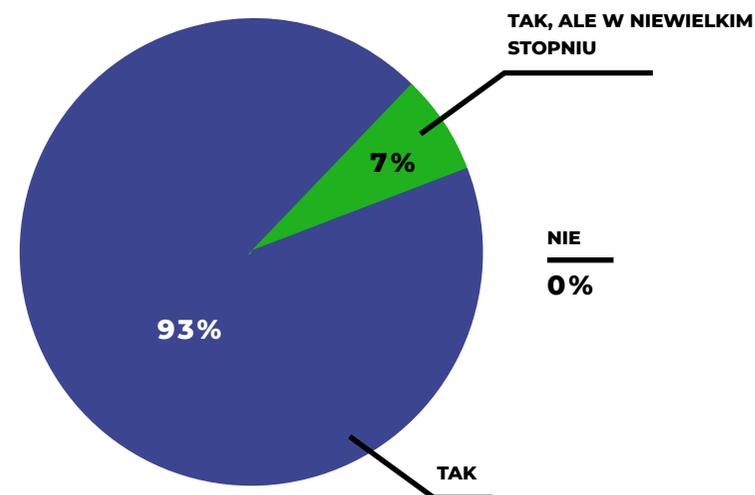
Jeśli w tym kontekście przyjrzymy się wielkości szkoły, to najczęściej o tym, że nigdy nie brano udziału w Akcji, mówią badani ze szkół najmniejszych – do 100 uczniów

(10 proc. z nich zgłasza taką sytuację). Natomiast najmniejszy odsetek deklarujących taką postawę mamy w szkołach od 101 do 500 uczniów. W placówkach tej wielkości tylko 4,7 proc. badanych odpowiedziało, że ich szkoła jak na razie nie angażowała się w Akcję.

Sprzątanie świata – Polska jest lepiej znane w szkołach wiejskich i z mniejszych miast niż w tych z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Wśród respondentów, którzy mówią, że nie uczestniczą w Akcji, ponieważ jej nie znają, liczniej reprezentowane są szkoły z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców niż z mniejszych czy też szkół wiejskich. Nauczyciele placówek z tych miast częściej niż z innych grup wskazują, że „sprzątają świat w ramach innych akcji”.

Kolejne pytania były podyktowane chęcią zbadania, czy i jakie działania są prowadzone w szkołach w celu kształtowania postaw proekologicznych uczniów przejawiających się dbałością o stan środowiska przyrodniczego.

CZY W WASZEJ SZKOLE PROWADZONE SĄ DZIAŁANIA KSZTAŁTUJĄCE PRAWIDŁOWE POSTAWY UCZNIÓW WOBEC ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO?

Rys. 4. Szkoły, w których prowadzone są działania kształtujące prawidłowe postawy wobec środowiska przyrodniczego (N = 936)

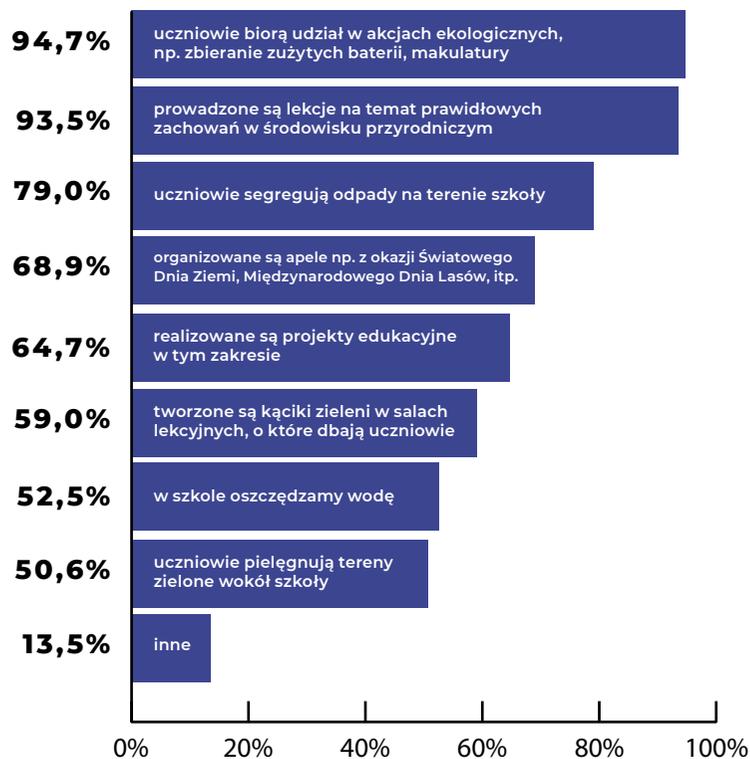
Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość badanych placówek deklaruje, że prowadzi działania kształtujące prawidłowe postawy uczniów wobec środowiska przyrodniczego. Twierdząco na to pytanie odpowiedziało 92,9 proc. ankieterowanych. Niewielka część respondentów wskazuje na niedosyt w tym zakresie, odpowiadając, że wprawdzie takie działania są prowadzone, ale w niewielkim stopniu. Taki stan zadeklarowało 6,6 proc. pytanym, a tylko 0,5 proc. respondentów stwierdza, że szkoła nie prowadzi takich działań (rys. 4). Uczestniczące w badaniu szkoły podstawowe w ogromnej większości podejmują zatem konkretne działania zmierzające do kształtowania postaw uczniów w kierunku poszanowania środowiska przyrodniczego i są one prowadzone systematycznie.

Badani zapytani o to, jak jest realizowana edukacja, najczęściej mówią, że „uczniowie biorą udział w akcjach ekologicznych, np. zbieranie zużytych baterii, makulatury” (94,7 proc.) oraz że „prowadzone są lekcje na temat prawidłowych zachowań w środowisku przyrodniczym” (93,5 proc.). Inną często wymienianą formą jest to, że „uczniowie segregują odpady na terenie szkoły” (79 proc.) czy też „organizowane są apele, np. z okazji Światowego Dnia Ziemi, Międzynarodowego Dnia Lasów itp.” (68,9 proc.). Połowa respondentów jako działanie prowadzone przez szkołę wymienia „kąciki zieleni w salach lekcyjnych, o które dbają uczniowie” (rys. 5). Jeżeli w szkołach

nie są prowadzone działania kształtujące prawidłowe postawy uczniów wobec środowiska, to dzieje się to bez związku z umiejscowieniem czy wielkością szkoły.

JAKIE DZIAŁANIA KSZTAŁTUJĄCE PRAWIDŁOWE POSTAWY UCZNIÓW WOBEC ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO SĄ PROWADZONE W WASZEJ SZKOLE? (MOŻNA WSKAZAĆ WIĘCEJ NIŻ JEDNĄ ODPOWIEDZ)

Rys. 5. Działania kształtujące prawidłowe postawy uczniów wobec środowiska przyrodniczego prowadzone w szkołach (N = 936)

Źródło: badania własne.

Niezwykle ciekawym źródłem wiedzy, pomysłów i inspiracji na temat możliwości wprowadzania atrakcyjnych zajęć z tematyki ekologicznej są wymieniane przez 13,5 proc. respondentów odpowiedzi „inne”. Wśród nich w pytaniu otwartym nauczyciele podają, że w ich szkołach realizowane są takie formy, jak na przykład: „akcje mające na celu ochronę środowiska, np. Dzień Drzewa, Dzień Ziemi; wycieczki do oczyszczalni ścieków czy spalarni śmieci” albo „Prowadzimy spotkania: z leśnikiem, ornitologiem... »Noc Sów«, szkolne koło ekologiczne, wystawy, spotkania ze strażakami, leśnikami”; „Szkoła uczestniczy w projekcie »tradycyjny sad« – posadziliśmy stare odmiany śliw”; „Dzieci wykonują plakaty zachęcające do segregowania odpadów”; „Posiadamy Izbę Ekologiczną – prowadzimy warsztaty ekologiczne” [patrz Załączniki – tablica 1].

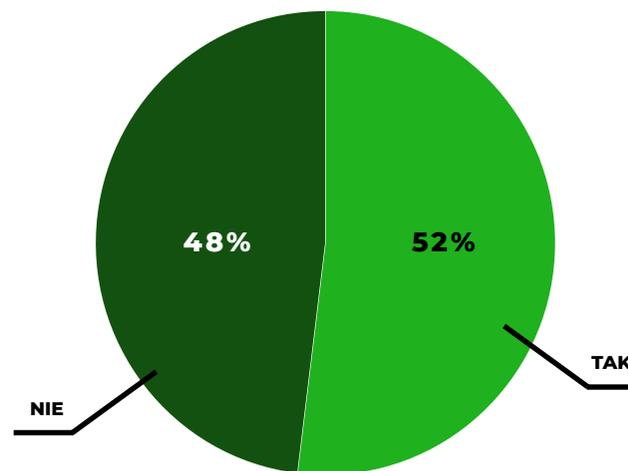
Mamy też do czynienia z grupą respondentów, którzy wskazują, że w ich szkołach działania kształtujące właściwe postawy wobec środowiska przyrodniczego są wprawdzie prowadzone, ale w niewielkim zakresie (6,6 proc.), a także 0,5 proc., w wypadku których nie są one podejmowane wcale. Zapytani o to, jakie ich zdaniem są bariery ograniczające, wskazują najczęściej, że „brakuje materiałów edukacyjnych, które nas inspirują” (46 wskazań), „brak środków finansowych na prowadzenie działań kształtujących prawidłowe postawy uczniów wobec środowiska przyrodniczego” (42), „niewystarczające przygotowanie nauczycieli do takich działań” (22) albo „brak czasu na tę tematykę” (16).

Materiały edukacyjne w kształtowaniu postaw proekologicznych

Z dotychczasowej analizy wynika, że dla pewnej grupy nauczycieli ważne i istotnie wspomagające byłoby dostarczenie im materiałów i pomocy dydaktycznych, ponieważ największa grupa wymienia ich brak jako znaczącą barierę w prowadzeniu proekologicznych zajęć. Innym powodem zaniechania takich działań jest niedostateczne przygotowanie pedagogów, co wskazuje na potrzebę ich doskonalenia w tym zakresie.

Więcej niż połowa badanych deklaruje, że w ostatnich dwóch latach w pracy z uczniami korzystała z bezpłatnych materiałów edukacyjnych z zakresu edukacji ekologicznej (rys. 6). Można oceniać, że są one ważną i cenioną pomocą w pracy dydaktycznej, zważywszy na to, że co drugi nauczyciel po nie sięga. Jednocześnie nie należy tracić z oczu faktu, iż niewiele tylko mniejsza grupa nie posiłkowała się takimi materiałami. Istotne jest zatem znalezienie powodów takiej sytuacji. Jak wynika z badania, korzystanie lub nie z materiałów edukacyjnych nie ma związku ani z umiejscowieniem, ani wielkością szkoły.

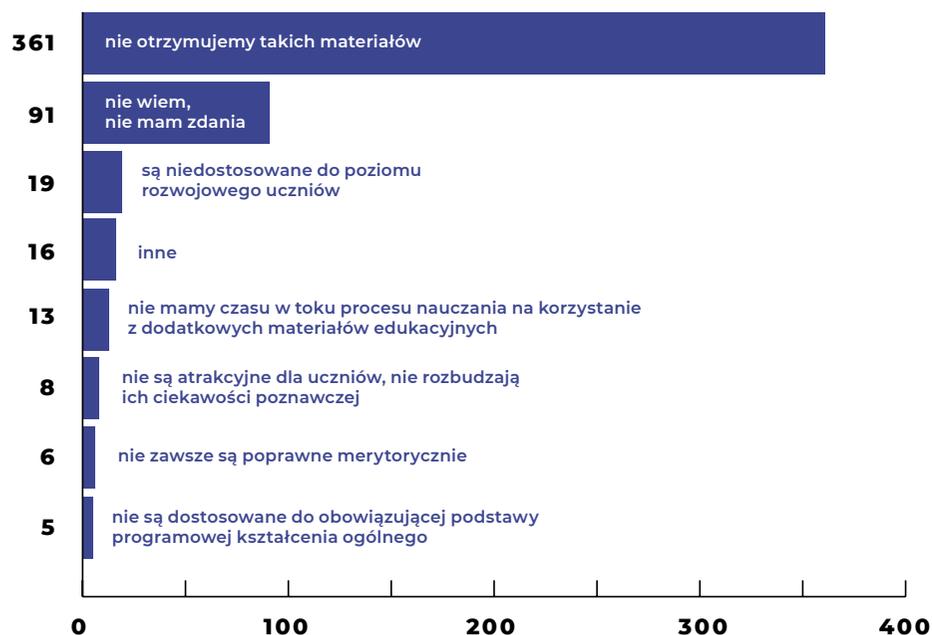
CZY W CIĄGU OSTATNICH 2 LAT NAUCZYCIELE KORZYSTALI Z BEZPŁATNYCH MATERIAŁÓW EDUKACYJNYCH Z ZAKRESU EDUKACJI EKOLOGICZNEJ?

Rys. 6. Wykorzystanie w szkołach bezpłatnych materiałów edukacyjnych z zakresu edukacji ekologicznej (N = 936)

Źródło: badania własne.

JAKIE BYŁY POWODY, DLA KTÓRYCH NAUCZYCIELE NIE KORZYSTALI Z BEZPŁATNYCH MATERIAŁÓW EDUKACYJNYCH Z ZAKRESU EDUKACJI EKOLOGICZNEJ? (MOŻNA WSKAZAĆ WIĘCEJ NIŻ JEDNĄ ODPOWIEDŹ)

Rys. 7. Powody, dla których nauczyciele nie korzystali z bezpłatnych materiałów edukacyjnych z zakresu edukacji ekologicznej (N = 448)

Źródło: badania własne.

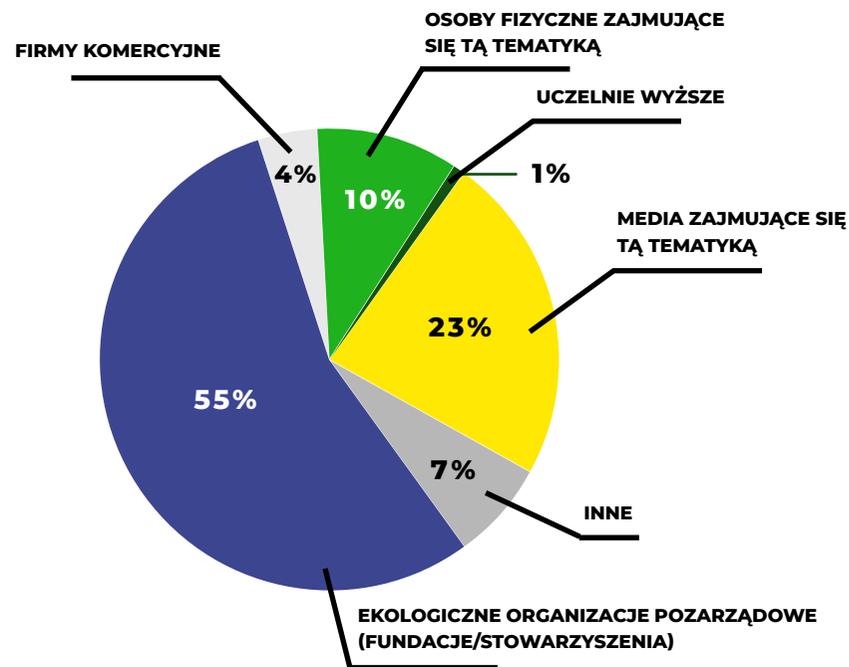
Największa liczba respondentów jako powód, dla którego nie korzystała z bezpłatnych materiałów, wskazuje to, że ich nie otrzymywała. Takiej odpowiedzi udzieliło 361 badanych spośród 448 osób niewykorzystujących takich pomocy w ostatnich dwóch latach. Należy więc przyjąć, że to nie niska jakość czy mała użyteczność materiałów powodowała rezygnację z ich stosowania, ale po prostu ich brak. Jest tym samym bardzo prawdopodobne, że znacznie większa liczba nauczycieli chętnie użyłaby takich pomocy dydaktycznych, gdyby do nich trafiły. Wskazuje to na potrzebę opracowania dobrych, użytecznych i na wysokim poziomie pod względem dydaktyki materiałów naukowych wspierających nauczycieli w obszarze proekologicznej edukacji dzieci i młodzieży.

Mamy też do czynienia z przypadkami ocen ze strony nauczycieli, które mówią, że trafiające do nich materiały były „niedostosowane do poziomu rozwojowego uczniów” (19 odpowiedzi), że „nie mamy czasu w toku procesu nauczania na korzystanie z dodatkowych materiałów edukacyjnych” (13) lub „nie są atrakcyjne dla uczniów, nie rozbudzają ich ciekawości poznawczej” (8). Jeszcze rzadziej pojawiały się opinie o tym, że takie pomoce „nie zawsze są poprawne merytorycznie” (6) czy „nie są dostosowane do obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego” (5) (rys. 7). Taki rozkład odpowiedzi wskazuje, że najistotniejszym powodem niestosowania bezpłatnych pomocy edukacyjnych jest brak łatwego dostępu do nich. Inne czynniki nie są decydujące,

ale przy przygotowaniu takich materiałów z całą pewnością należy zadbać o cechy, które jako ważne wymieniają badani, a więc: atrakcyjność dla uczniów, poprawność merytoryczną, dostosowanie do poziomu i możliwości danej grupy wiekowej oraz obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego.

Ciekawych informacji dostarcza natomiast zestaw odpowiedzi, w których ankietowani korzystający z bezpłatnych materiałów wskazują źródła, z jakich je pozyskali. Jak się okazuje, istnieje wiele możliwości otrzymania wartościowych i przydatnych materiałów wspomagających edukację proekologiczną w szkołach. Respondenci w przeważającym odsetku wymieniają: ekologiczne organizacje pozarządowe – fundacje/stowarzyszenia (54,7 proc.) oraz media zajmujące się tą tematyką (22,7 proc.). Co dziesiąty ankietowany jako główne źródło wskazuje osoby fizyczne (rys. 8).

ŹRÓDŁA POZYSKIWANIA BEZPŁATNYCH MATERIAŁÓW EDUKACYJNYCH

Rys. 8. Źródła pozyskiwania bezpłatnych materiałów edukacyjnych (N = 936)

Źródło: badania własne.

Część badanych (7 proc.) wymienia też inne źródła, z których otrzymują wartościowe pomoce wykorzystywane w procesie dydaktycznym dotyczącym kształtowania postaw proekologicznych uczniów (patrz Załączniki – tablica 2). Wskazywane są na przykład: „urząd gminy”, „Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej”, „Współpraca z Nadleśnictwami z naszego regionu, które przywożą materiały edukacji przyrodniczej”.

Jak pokazuje rozkład odpowiedzi, nauczyciele chętnie korzystają z materiałów, które pozyskują z bardzo różnych źródeł, a liczne organizacje ich w tym wspierają. Wiodącą kategorią są z pewnością pozarządowe organizacje ekologiczne – fundacje i stowarzyszenia, ale niemal co czwarta placówka posiłkuje się pomocą uzyskaną z mediów i to źródło wskazuje jako ważne.

To bardzo istotny sygnał, który powinien skłaniać do publikowania w Internecie (a także w mediach tradycyjnych, o ile to możliwe) tego rodzaju pomocy dla szkół, choćby w postaci inspiracji, danych, najnowszej wiedzy czy pomysłów.

Co dziesiąty respondent deklaruje, że to osoby fizyczne, które zajmują się tą tematyką, stanowią źródło pomocy dydaktycznych. To interesująca konstatacja pokazująca, że nauczyciele wykorzystują również kontakty prywatne lub bezpośrednio indywidualne relacje z osobami powiązanimi ze środowiskami ekologicznymi do zdobywania wsparcia w prowadzeniu zajęć.

W pewnym sensie zaskakujące, a zarazem warte podjęcia pewnych działań jest to, że bardzo niewielki odsetek badanych jako źródło podaje uczelnie wyższe (jedynie 1,2 proc.).

Nawet komercyjne firmy są częściej wymienianym miejscem uzyskiwania pomocy (4,5 proc.). Uczelnie jako instytucje badawcze, a zarazem prowadzące działalność dydaktyczną wydają się natomiast idealnymi placówkami do przygotowywania instrumentów wspierania szkół w zakresie pomocy dydaktycznych opartych na najnowszych badaniach i wiedzy, które będą zarazem poprawne metodycznie i użyteczne dla nauczycieli. Dlaczego tak się nie dzieje? Być może wymaga to zbadania w ramach kolejnych projektów. Podobnie jak poszukiwanie sposobów zaangażowania uczelni w proces edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży,

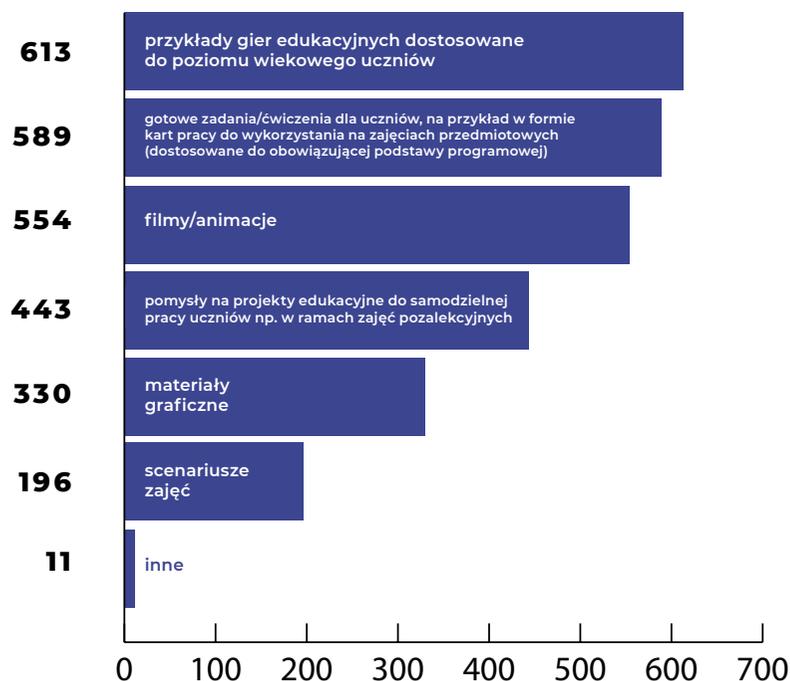
od najwcześniejszych etapów, w sposób dla nich dostępny i zgodny z zasadami dydaktyki.

Respondentów zapytano też o to, jakie materiały edukacyjne z zakresu edukacji ekologicznej uważają za najbardziej przydatne w pracy z uczniami (rys. 9). Nauczyciele za takie uznali – w najczęściej wskazywanej odpowiedzi – „przykłady gier edukacyjnych dostosowane do poziomu wiekowego uczniów” (65,5 proc.), a w następnej kolejności „gotowe zadania/ćwiczenia dla uczniów, na przykład w formie kart pracy do wykorzystania na zajęciach przedmiotowych, dostosowane do obowiązującej podstawy programowej” (63 proc.). Niewiele mniejszą liczbę wskazań uzyskały „filmy i animacje” (59 proc.). Te formy są postrzegane jako najlepiej dostosowane do percepcji i zainteresowań uczniów i dające najlepsze efekty w pracy z nimi. Może to być wskazówka, jakie materiały i pomoce warto przygotowywać, aby nauczyciele chętnie po nie sięgali i aby ich forma wzmacniała rezultaty otrzymywane w procesie dydaktycznym związanym z kształtowaniem postaw proekologicznych.

Nieco mniej ankietowanych wskazywało na takie materiały, jak: „pomysły na projekty edukacyjne do samodzielnej pracy uczniów, np. w ramach zajęć pozalekcyjnych” (47 proc.) czy materiały graficzne (35 proc.). To również należy traktować jako wysoko cenione formy – uznawane za ważne odpowiednio

przez blisko połowę i ponad jedną trzecią badanych. Ankietowani w otwartym pytaniu wymienili też swoje propozycje pomocy dydaktycznych, jakie ich zdaniem są najbardziej przydatne. Pojawiły się tu takie interesujące wskazania, jak: „pomysły na projekty edukacyjne do samodzielnej pracy uczniów, np. w ramach zajęć pozalekcyjnych”, „fiszki i materiały graficzne do pracy w terenie” albo „zestawy doświadczalne”.

**MATERIAŁY EDUKACYJNE Z ZAKRESU
EDUKACJI EKOLOGICZNEJ NAJBARDZIEJ
PRZYDATNE W PRACY Z UCZNIAMI?**

Rys. 9. Jakie materiały edukacyjne z zakresu edukacji ekologicznej są Twoim zdaniem najbardziej przydatne w pracy z uczniami? Wyniki w postaci liczby wskazań (badani mogli wybrać do trzech odpowiedzi) (N = 936)

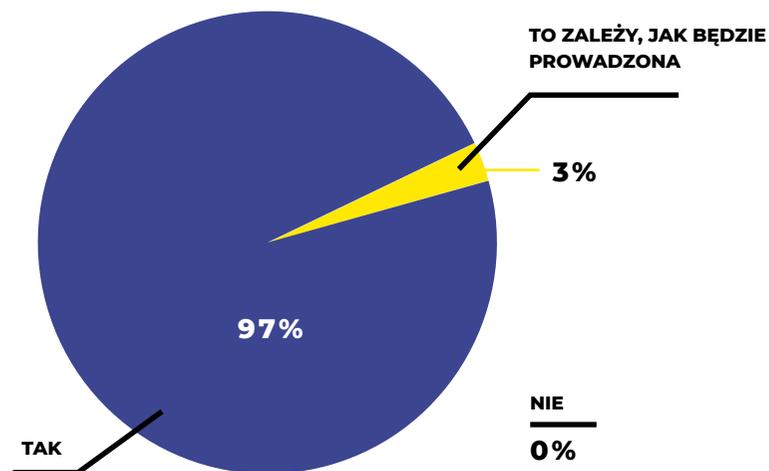
Źródło: badania własne.

Segregacja odpadów w szkole

Niemal wszyscy badani odpowiedzieli twierdząco na pytanie o to, czy w szkole powinna być prowadzona edukacja dzieci i młodzieży w zakresie prawidłowego segregowania odpadów (rys. 10).

Takiej odpowiedzi w sposób bezwarunkowy udzieliło 96,6 proc. zapytanych, natomiast 3,4 proc. uznało, że to zależy od tego, jak będzie ona prowadzona. Taka reakcja, bliska jednomyślności, wskazuje na pełne przekonanie nauczycieli o wartości segregowania odpadów i edukowania młodzieży w tym zakresie. Jest to wskazówką co do tego, że obecnie istotne jest nie tyle przekonywanie pedagogów do samej idei segregowania, ile koncentracja na prawidłowym jego prowadzeniu, pokazywaniu dobrych praktyk w tym zakresie i wspomaganie ich w realizacji zadań edukacyjnych wobec dzieci i młodzieży. Pojawienie się odpowiedzi uzależniających sens prowadzenia edukacji od tego, w jakiej formie będzie się ona odbywać, wzmacnia tę opinię i wskazuje na wagę rzetelności i profesjonalizmu procesu, a także wartościowych pomocy w nim używanych.

CZY TWOIM ZDANIEM W SZKOLE POWINNA BYĆ PROWADZONA EDUKACJA DZIECI I MŁODZIEŻY W ZAKRESIE PRAWIDŁOWEGO SEGREGOWANIA ODPADÓW?

Rys. 10. Opinia nauczycieli na temat tego, czy w szkole powinna być prowadzona edukacja dzieci i młodzieży w zakresie prawidłowego segregowania odpadów (N = 936)

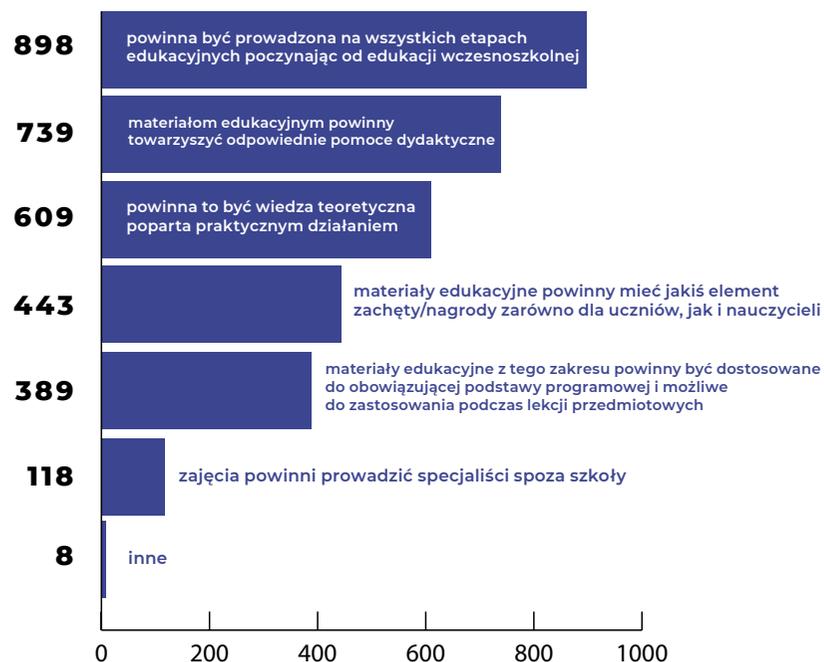
Źródło: badania własne.

Respondenci mieli też możliwość wypowiedzenia się na temat tego, w jaki sposób powinna być prowadzona edukacja w zakresie prawidłowego segregowania odpadów oraz które aspekty tego procesu są ich zdaniem najważniejsze. W pytaniu mogli wskazać kilka odpowiedzi (rys. 11).

Badani niemal w pełni (96 proc.) zgadzają się z opinią, że „edukacja powinna być prowadzona na wszystkich etapach edukacyjnych, poczynając od edukacji wczesnoszkolnej”.

Natomiast 79 proc. uważa, że „materiałom edukacyjnym powinny towarzyszyć odpowiednie pomoce dydaktyczne”. Jest to wyraz przekonania nauczycieli, że w celu wpojenia z powodzeniem idei segregowania odpadów w ramach poszanowania środowiska przyrodniczego działania edukacyjne należy rozpoczynać jak najwcześniej, a jednocześnie, że ich skuteczność wzmacnia stosowanie odpowiednich materiałów i pomocy dydaktycznych. Aż 65 proc. ankietowanych zwraca uwagę, że ważne jest wsparcie praktycznymi działaniami wiedzy teoretycznej przekazywanej uczniom. Nabiera to szczególnego znaczenia i wymowy w kontekście (prezentowanych w dalszej części raportu) danych.

JAK POWINNA BYĆ PROWADZONA EDUKACJA W ZAKRESIE PRAWIDŁOWEGO SEGREGOWANIA ODPADÓW?

Rys. 11. Opinia nauczycieli na temat tego, jak powinna być prowadzona edukacja w zakresie prawidłowego segregowania odpadów (N = 936)

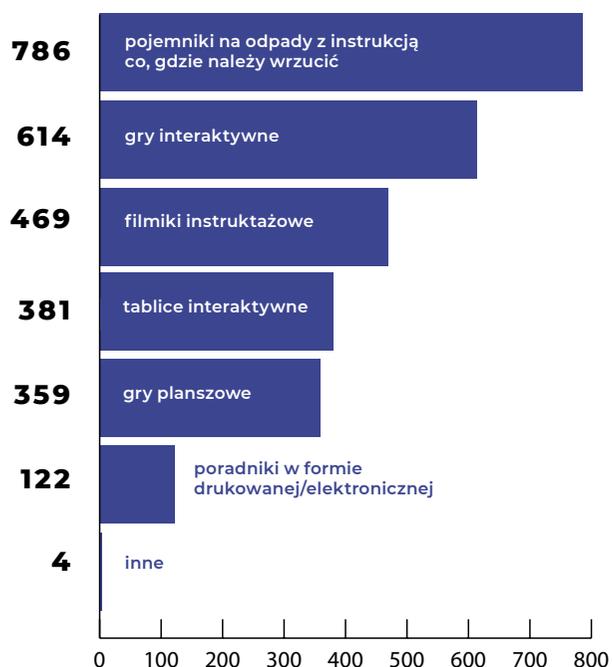
Źródło: badania własne.

Część szkół nie segreguje śmieci, a więc młodzież z jednej strony uczy się o potrzebie segregowania, a z drugiej obserwuje codzienne działania ich szkoły, gdzie odpady trafiają do jednego pojemnika wbrew zaleceniom przekazywanym im podczas zajęć.

Interesujące jest również odczucie ponad 12 proc. respondentów, że wartościowe byłoby zaangażowanie w proces dydaktyczny specjalistów spoza szkoły. Jest to prawdopodobnie wyraz poczucia potrzeby specjalistycznego wsparcia w celu podniesienia wartości zajęć, ale też ich urozmaicenia i wprowadzenia pewnego rodzaju autorytetu zewnętrznego, który dla uczniów jest ważny i doceniany przez nich. Warte rozważenia przez Fundację są zatem działania wychodzące naprzeciw tym oczekiwaniom.

O pomocach dydaktycznych, które byłyby przydatne w pracy nauczycieli, a dotyczyły segregowania śmieci, respondenci wyrazili swoją opinię w pytaniu: „Jakie pomoce dydaktyczne wspomagające edukację w zakresie prawidłowego segregowania odpadów są Twoim zdaniem najbardziej wartościowe?”. Ankietowani mogli wskazać do trzech odpowiedzi (rys. 12).

JAKIE POMOCE DYDAKTYCZNE WSPOMAGAJĄCE EDUKACJĘ W ZAKRESIE PRAWIDŁOWEGO SEGREGOWANIA ODPADÓW SĄ TWOIM ZDANIEM NAJBARDZIEJ WARTOŚCIOWE?

Rys. 12. Opinia nauczycieli o tym, jakie pomoce dydaktyczne wspomagające edukację w zakresie prawidłowego segregowania odpadów są najbardziej wartościowe (N = 936)

Źródło: badania własne.

Najbardziej pomocne zdaniem badanych nauczycieli są pojemniki na odpady wraz z instrukcją o tym, gdzie należy wrzucić poszczególne śmieci. Tę odpowiedź wskazało 84 proc. respondentów, natomiast gry interaktywne wymienia 65,6 proc. z nich. Jak widać, praktyczny aspekt edukowania w zakresie segregowania śmieci jest w opinii nauczycieli najważniejszy. Uznają oni, że jeśli szkoła nie segreguje odpadów i nie pokazuje w praktyce, że należy to robić oraz w jaki sposób ma się to odbywać, rezultaty działań edukacyjnych będą gorsze.

Za wartościowe pomoce dydaktyczne ankietowani uznają też tablice interaktywne (40 proc. wskazań), a także gry planszowe (38 proc.). Przygotowując takie materiały, należy uwzględniać te preferencje jako pochodzące od praktyków, na co dzień pracujących z uczniami.

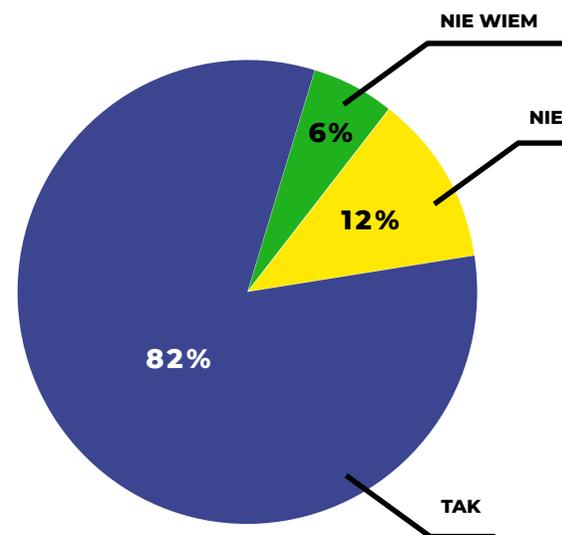
Okazuje się, że główny problem, jaki wskazują dydaktycy, dotyczący edukacji dzieci i młodzieży w zakresie segregowania śmieci, a więc brak poparcia wiedzy działaniami praktycznymi, występuje w relatywnie dużej liczbie szkół i niekorzystnie wpływa na rezultaty ich pracy. Odpady nie są bowiem segregowane w przeszło co dziesiątej placówce wśród badanych (rys. 13).

Jak wskazują odpowiedzi udzielone na wcześniejsze pytania, edukacja proekologiczna zdaniem nauczycieli daje najlepsze rezultaty, kiedy prowadzona jest na wszystkich etapach edukacyjnych, jest poparta praktycznymi działaniami, a najważniejszą pomocą dydaktyczną są pojemniki wraz z instrukcją, co gdzie umieszczać. Jeśli szkoła podstawowa na swoim terenie nie segreguje śmieci, żaden z tych postulatów nie zostaje spełniony. Ponieważ dotyczy to 12 proc. badanych, problem wydaje się względnie duży, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę wprowadzony przed kilkoma laty w Polsce model obowiązkowego segregowania śmieci.

Odpowiedzi wskazują na to, że więcej niż w co dziesiątej placówce dzieci uczą się o ochronie środowiska i konieczności segregowania śmieci, ale obserwują, że dorośli, którzy zarządzają szkołą, tego nie robią.

Co ciekawe, aż 6,5 proc. respondentów nie potrafił udzielić odpowiedzi na pytanie co do tego, czy jego placówka segreguje śmieci, czy też nie. Oznacza to, że kwestia ta dla wielu nauczycieli jest tak marginalna, że nie zauważyli i nie zapamiętali różnokolorowych pojemników w swojej szkole lub ich braku.

CZY W WASZEJ SZKOLE PROWADZONA JEST SELEKTYWNA ZBIÓRKA ODPADÓW ROZUMIANA JAKO ODDZIELANIE FRAKCJI, NA PRZYKŁAD PAPIER, SZKŁO, METALE I TWORZYWA SZTUCZNE, BIOODPADY, ODPADY ZMIESZANE?

Rys. 13. Segregowanie odpadów na terenie szkoły (N = 936)

Źródło: badania własne.

Tam, gdzie segregacja odpadów w szkole jest prowadzona, pojemniki umieszczone są najczęściej na korytarzach, a więc widoczne na co dzień dla uczniów – ma to miejsce w 82 proc. badanych placówek. Czasem pojemniki stoją na zewnątrz budynku (co nie wyklucza ich obecności w holach czy salach, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź) – tak jest w 44 proc. szkół. Natomiast 27 proc. ankietowanych mówi o tym, że pojemniki do selektywnej zbiórki odpadów znajdują się w klasach szkolnych, co jeszcze bardziej ułatwia dostęp do nich również podczas zajęć. Jak widać z rozkładu odpowiedzi, instytucje edukacyjne organizują zbiórkę selektywną w sposób zróżnicowany, co zapewne wynika z sytuacji lokalowej i indywidualnych uwarunkowań.

Jak wskazują odpowiedzi w części otwartej, zdarza się też, że w szkole ustawione są pojemniki na zużyte baterie, a poszczególne frakcje można wrzucać do koszy na odpady umieszczonych też w bibliotece, świetlicy czy stołówce. Czasem jednak ma to miejsce tylko „w jednej sali” albo „Tylko w dwóch klasach mamy kosze do segregacji. Na korytarzach mamy worki na papier i plastik. Panie woźne segregują do ogólnych szkolnych pojemników”.

Prawie 12 proc. badanych placówek zadeklarowało, że nie prowadzi się

u nich selektywnej zbiórki. Interesujące dla badaczy było zatem, jakie są tego przyczyny. Wśród 109 placówek z tej grupy aż 71,5 proc. wskazuje, że dzieje się tak dlatego, że brakuje im odpowiednich pojemników. Wydaje się, że jeśli jest to główna bariera, zadaniem dla otoczenia szkół wspierającego je w proekologicznych działaniach byłaby pomoc w wyposażeniu w takie pojemniki, albowiem w ten prosty sposób można rozwiązać poważny problem.

Z kolei prawie 38 proc. jako barierę wskazuje to, że to nie oni jako placówka oświatowa decydują o sposobie segregacji i odbioru odpadów oraz o umowach, lecz gmina, w której działa szkoła. Wprawdzie dotyczy to 41 na 936 przebadanych placówek, ale pokazuje jakiś problem systemowy i z punktu widzenia Fundacji Nasza Ziemia warte jest bliższego zbadania.

Niespełna 16 proc. placówek niesegregujących śmieci podaje, że jest to dla nich zbyt kosztowne, a 12 proc. chciałoby to robić, ale nie wie, jak się za to zabrać. Zważywszy na charakter respondentów, stanowi to problem, oznacza bowiem, że pedagodzy nie mają podstawowych informacji o tak żywej

kwestii jak segregacja odpadów w szkole. Taki sam odsetek deklaruje, że ten stan to zaszłość sprzed lat, kontynuowana na zasadzie pewnej bezwładności.

Istnieje związek między praktycznym realizowaniem segregowania śmieci a prowadzeniem przez szkołę edukacji proekologicznej.

W całej grupie tylko 18 proc. odpowiedziało, że ich szkoła nie prowadzi selektywnej zbiórki odpadów lub badany tego nie wie. Natomiast wśród placówek, w których działania kształtujące postawy proekologiczne nie są dostatecznie realizowane, takiej odpowiedzi udziela co trzeci respondent. W szkołach, gdzie nauczyciele nie są zadowoleni z poziomu tych działań, częściej niż w całej grupie badanej nie jest realizowana segregacja odpadów.

Wnioski i podsumowanie

- **większość badanych szkół zetknęła się aktywnie z prowadzoną przez Fundację Nasza Ziemia Akcją Sprzątnięcie świata – Polska. Niemal 60 proc. szkół rokrocznie powraca do tej akcji i co roku sprząta swoje otoczenie wraz z Fundacją;**

- **szkoły podstawowe w większości podejmują konkretne działania zmierzające do kształtowania postaw uczniów w kierunku poszanowania środowiska przyrodniczego i są one prowadzone systematycznie;**
- **bezpłatne materiały edukacyjne są ważną i cenioną pomocą w pracy dydaktycznej i co drugi nauczyciel sięga po nie, wykorzystując je jako źródło inspiracji i aktualnej wiedzy;**
- **pedagodzy pozyskują materiały edukacyjne z bardzo różnych źródeł, a liczne organizacje ich w tym wspierają. Wiodącą kategorią są pozarządowe organizacje ekologiczne – fundacje i stowarzyszenia, a niemal co czwarta placówka korzysta z pomocy dydaktycznych uzyskanych za pośrednictwem mediów;**
- **nauczyciele są zgodni, że na wszystkich etapach nauki w szkole, wczesnoszkolnej, powinna być prowadzona edukacja dzieci i młodzieży w zakresie prawidłowego segregowania odpadów;**
- **część placówek nie segreguje śmieci, a więc młodzież z jednej strony uczy się o potrzebie segregowania, a z drugiej obserwuje codzienne**

działania ich szkoły, gdzie odpady trafiają do jednego pojemnika wbrew zaleceniom przekazywanym podczas zajęć;

- **w przeszło co dziesiątej badanej szkole nie prowadzi się selektywnej zbiórki odpadów, a liczna grupa tych instytucji wskazuje, że dzieje się tak dlatego, że brakuje im odpowiednich pojemników.**

Warto podkreślić, że zgodnie z polskim prawem gospodarki odpadami, które przeszło w ostatniej dekadzie kluczowe zmiany dostosowujące je do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 roku w sprawie gospodarki odpadami na terenie Unii Europejskiej, ważnym aspektem w tym procesie jest stosowanie zasady **Jednolitego Systemu Segregacji Odpadów (JSSO)**. Określa ona, iż należy oddzielać surowce nadające się do ponownego wykorzystania od odpadów, które się do tego nie nadają, i segregować je w odpowiednio oznaczonych pojemnikach, co pozwala pozyskać najbardziej wartościowe surowce do ponownego przetworzenia. Ważne jest zatem, aby już od najmłodszych lat dzieci były wdrażane do stosowania JSSO w praktyce, co rodzi potrzebę wprowadzania konkretnych rozwiązań do szkół, a także przedszkoli, pozwalających na prowadzenie segregacji na ich terenie.

Rekomendacje

Uzyskane wyniki dają ważny asumpt do dalszych poszukiwań i badań obszaru, jakim jest edukacja ekologiczna w szkołach podstawowych, albowiem ujawniły znaczny potencjał zainteresowania tą tematyką wśród uczniów i nauczycieli, a zarazem deficyt pomocy dydaktycznych i materiałów edukacyjnych wspomagających ten proces.

Istnieje zatem uzasadniona potrzeba opracowywania wartościowych materiałów edukacyjnych dla różnych grup wiekowych, zawierających aktualną wiedzę, materiały graficzne, animacje, gry edukacyjne oraz karty z zadaniami do samodzielnej pracy uczniów. Inspirujące dla nauczycieli prowadzących edukację ekologiczną są też pomysły na projekty edukacyjne, co sprzyja ponadto realizacji zaleceń obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego. Konieczne jest zadbanie o wprowadzenie skutecznych rozwiązań w zakresie dystrybucji materiałów edukacyjnych, aby dać możliwość korzystania z nich wszystkim zainteresowanym szkołom.

Obszarem, który w kolejnych projektach będzie badała i analizowała Fundacja, powinny być media – miejsce wskazywane przez nauczycieli jako jedno z ważniejszych w poszukiwaniu inspiracji i materiałów do prowadzenia zajęć

w zakresie edukacji ekologicznej. Co w praktyce oznaczają „media”, z których korzystają pedagodzy? Jak wykorzystują te źródła? Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że używanie materiałów do celów dydaktycznych nakłada na media istotną odpowiedzialność za jakość publikowanych treści, ich rzetelność i zgodność z najnowszą wiedzą. Interesujące mogą się w tym kontekście okazać kwestie źródeł, z jakich korzystają dziennikarze, a także udział materiałów przez nich przygotowanych w ogólnej puli treści poruszających te tematy (w tym w mediach społecznościowych).

Niezwykle obiecującym obszarem poszukiwań będą też uczelnie wyższe i ich udział w przekazywaniu wyników i wniosków z badań i eksperymentów do szkół jako tej najnowszej i rzetelnej wiedzy naukowej. Interesujące może być także zbadanie zaangażowania uczelni (zwłaszcza tych związanych z pedagogiką) w proces wsparcia nauczycieli pod kątem programów, materiałów i pomocy dydaktycznych. Warto zatem zgłębić ten obszar w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania: Czy i w jakim stopniu uczelnie wspierają edukację ekologiczną prowadzoną w szkołach? Jak postrzegają one swoją w tym rolę? Czy studenci wykazują skłonność do kontaktów ze szkołami niższych szczebli i pomocy im?

Przeprowadzone badanie zwróciło uwagę autorów na zaangażowanie nauczycieli i bardzo dużą determinację, jeśli chodzi o pracę z uczniami w obszarach kształtowania

zachowań prośrodowiskowych. Zauważalne jest samodzielne poszukiwanie przez nich rozwiązań, materiałów i inspiracji. Kwestią wartą zbadania są więc potrzeby dydaktyków w zakresie doskonalenia umiejętności prowadzenia edukacji ekologicznej, której wdrożenie w szkołach będzie skutkowało kształtowaniem prawidłowych postaw młodych ludzi wobec środowiska przyrodniczego. Na podstawie zdiagnozowanych potrzeb Fundacja będzie mogła zaproponować nauczycielom udział w ciekawych szkoleniach wzbogacających ich wiedzę merytoryczną oraz inspirujących do prowadzenia innowacyjnych przedsięwzięć na terenie szkół, a także w środowisku lokalnym, w tym w zakresie organizowania i prowadzenia kampanii i akcji ekologicznych.

Akcje ekologiczne są istotnym elementem kształtowania proekologicznych postaw uczniów. Ważne miejsce w tym procesie zajmuje popularna od ponad 25 lat Akcja Sprzątanie świata – Polska, którą – jak wynika z przeprowadzonego badania – warto promować również w większych miastach (powyżej 100 tysięcy mieszkańców). Akcja ta promuje zachowania w kierunku niezaśmiecania miejsc naszego wypoczynku oraz segregowania odpadów. Obecnie idea segregowania jest już wszystkim znana, należy zatem skoncentrować się na prawidłowym jego prowadzeniu, pokazywaniu dobrych praktyk w tym zakresie z wykorzystaniem wartościowych pomocy dydaktycznych, na przykład w postaci modelowego zestawu pojemników

z instruktążem ich zapełniania. Konieczne jest równieŹ wspieranie szkół w ich proekologicznych działaniach, na przykład przez pomoc w wyposaŹeniu ich w niezbędną pomoc dydaktyczną, jak teŹ przez organizację kursów/ warsztatów dla nauczycieli, w których efekcie podnoszone będą ich kompetencje w zakresie prowadzenia edukacji ekologicznej. Programy kursów i warsztatów są obecnie przygotowywane przez Fundację Nasza Ziemia, zatem wiedza pozyskana z badania jest w tym wypadku niezwykle istotna, gdyŹ umożliwia ich dostosowanie do faktycznych potrzeb nauczycieli.

Ciekawe i warte głębszej analizy są zagadnienia związane z wpływem prawidłowo realizowanej selektywnej zbiórki odpadów na terenie szkoły z postawami i wiedzą uczniów na ten temat, a więc z efektami edukacyjnymi. Fundacja Nasza Ziemia w ramach swojej działalności badawczej będzie prowadzić takie poszukiwania.

O autorach

Zbigniew Chmielewski

– doktor nauk humanistycznych w zakresie politologii, specjalista w dziedzinie komunikacji. Badacz, wykładowca, autor publikacji dotyczących komunikacji społecznej, marketingowej, medioznawstwa i public relations. Prowadzi zajęcia w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego, a także szkolenia i warsztaty dla firm. Jako ekspert realizuje badania i projekty komunikacyjne dla przedsiębiorstw, instytucji oraz jednostek samorządu terytorialnego.

Lena Tkaczyk

– doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, dyplomowana nauczycielka biologii. Autorka licznych artykułów na temat edukacji ekologicznej publikowanych w czasopismach oświatowych oraz zeszytach naukowych. Opracowała autorski program nauczania przedmiotu ochrona i kształtowanie środowiska, realizowany w szkole ponadpodstawowej. Trenerka liderów edukacji, autorka i realizatorka programów doskonalenia nauczycieli, koordynatorka projektów edukacyjnych.

Joanna Burdzy

– absolwentka studiów licencjackich na kierunku finanse i rachunkowość w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Szachistka, wolontariuszka, pasjonatka języka oraz kultury niemieckiej. Zawodowo pracuje w sektorze finansowym. Angażuje się w akcje na rzecz zwierząt oraz ochrony środowiska. W projekcie badawczym odpowiadała za obróbkę elektroniczną danych oraz opracowanie wyników liczbowych.

Załączniki

Tablica 1. Działania kształtujące prawidłowe postawy uczniów wobec środowiska przyrodniczego realizowane w badanych szkołach (zachowana pisownia oryginalna)

1. udział w konkursach przyrodniczych, ekologicznych, lekcje biologii kreatywnej, działania jakie człowiek powinien podjąć w celu zachowania równowagi w przyrodzie (problem utylizacji plastiku, kultura zbieractwa grzybów, pomoc ptakom w zimie, wielorakość form ochrony przyrody), kształtowanie postaw prośrodowiskowych, obserwacje tropów zwierząt, dokarmianie ptaków, prezentacje multimedialne z obserwacji wakacyjnych
2. udział w konkursach o tematyce ekologicznej
3. wizyty w ZUOS, parkach narodowych
4. prowadzimy akcje mające na celu ochronę środowiska np. Dzień Drzewa, Dzień Ziemi; organizujemy wycieczki do oczyszczalni ścieków czy spalarni śmieci
5. dzieci biorą udział w programach, akcjach różnych fundacji, konkursach, projektach
6. dni ekologii, zbiórka starych książek dla innych, wymiana zabawek, maskotek
7. w szkole realizowane są konkursy o tematyce ekologicznej i ochronie środowiska naturalnego, organizowane są warsztaty i lekcje tematyczne z okazji 1 Dnia Wiosny, Dnia Ziemi itp.,
8. prowadzimy spotkania: z leśnikiem, ornitologiem... „Noc Sów”
9. szkolne koło ekologiczne, wystawy, praktyczne działania
10. spotkania ze strażakami, leśnikami
11. udział w konkursach na temat ochrony środowiska, segregacji śmieci
12. przeprowadzamy patrol śmieciowy, czyli poszukujemy dzikich wysypisk na terenie naszej miejscowości
13. prowadzone są zajęcia w terenie (np. w lesie, w ogrodach botanicznych)
14. piszemy projekty ekologiczne, np. do WFOŚiGW, tworzymy filmy na ten temat, prowadzimy blog ekologiczny, wykorzystujemy dwustronnie papiery i odpady do wykonywania dekoracji, prac plastycznych, organizujemy konkursy plastyczne i wiedzy na tematy z tym związane, tworzymy pomoce IT oraz inne pomoce dydaktyczne do kształtowania postaw ekologicznych
15. warsztaty przyrodnicze

16. na zajęciach odgrywane są scenki dramatyczne, konkursy plastyczne
17. bierzemy udział w gminnych i powiatowych konkursach ekologicznych
18. współpraca z instytucjami lokalnymi promującymi ekologię
19. udział w sadzeniu lasu
20. Erasmus + realizowany na terenie szkoły jest ściśle związany z segregacją śmieci
21. sprzątamy i sadzimy lasy, drzewa, szkoła zakupiła naczynia i sztucze wielorazowego użytku na stołówkę, obchodzimy Dzień Przyjaciela Lasu, organizujemy rajdy przyrodnicze
22. obchodzimy Dzień Wody, podejmuje Ekowyzwania, redagujemy gazetki ścienne, współpracujemy z Nadleśnictwem itp.
23. zajęcia ekologiczne raz w tygodniu dla klasy IV
24. szkoła uczestniczy w projekcie „tradycyjny sad” – posadziliśmy stare odmiany śliw
25. dzieci wykonują plakaty zachęcające do segregowania odpadów
26. posiadamy Izbę Ekologiczną – prowadzimy warsztaty ekologiczne
27. konkursy o tematyce ekologicznej
28. zadrzewianie otoczenia szkoły projekt „Drzewo św. Franciszka”
29. organizowane jest seminarium warsztatowe z udziałem zaproszonych gości
30. lekcje online ze specjalistami nt. smogu
31. warsztaty ze strażą miejską o segregowaniu odpadów
32. współpracujemy z Celowym Związkiem Gmin R-XXI
33. wycieczki do przyległych lasów i na teren gospodarstwa leśnego nadleśnictwa
34. uczniowie przygotowują gazetki klasowe nt. ekologii podczas szkolnej akcji Samorządu Uczniowskiego „Miesiące tematyczne – Ekologia”
35. organizowane są konkursy
36. współpracujemy z Nadleśnictwem, bierzemy udział w akcjach, konkursach organizowanych przez Lasy Państwowe, braliśmy udział w akcji sadzenia drzew
37. posiadamy i pielęgnujemy ogród botaniczny z różnorodnymi roślinami
38. organizacja konkursów ekologicznych, projektów
39. sadzone są drzewka na terenie szkoły, wymieniana jest makulatura na drzewka
40. Prowadzimy zbiórkę elektrośmieci
41. konkursy o tematyce ekologicznej
42. konkursy związane z Dniem Ziemi, konkurs mody ekologicznej, aktywnie działa Liga Ochrony Przyrody, zajęcia z leśnikiem
43. organizujemy konkursy ekologiczne
44. kółka przyrodnicze
45. budowanie domków dla owadów zapylających
46. kiermasz rękodzieła Art Eko
47. akcje zgodnie z ofertami np. Drzewko za butelkę, walka ze smogiem
48. konkursy plastyczno-techniczne z wykorzystaniem odpadów przeznaczonych do recyklingu, udział w akcji „Moje Miasto bez

- elektrośmieci”, coroczny październikowy Piknik Ekologiczny
49. zbiórka plastikowych nakrętek, spotkania z Leśniczym
  50. organizowane są spotkania z udziałem przedstawicieli ZGKiM, uczniowie wykonują gazetki i wystawy proekologiczne
  51. wycieczki edukacyjne
  52. zbieramy od kilku lat zużyte baterie, sadzimy rośliny wokół szkoły
  53. konkursy ekologiczne, wystawy
  54. udział w konkursach ekologicznych, lekcjach warsztatowych
  55. odbywa się wiele warsztatów przyrodniczych w terenie organizowanych przez prężnie działające szkolne Koło LOP
  56. realizujemy własny program ekologiczny „Moja Ziemia – mój świat”
  57. np. Pokaz mody zimowych Eko kreacji wykonanych z odpadów, Ekochoinki, Ekozabawki
  58. warsztaty z zaproszonymi gośćmi, konkursy szkolne i pozaszkolne, wystaw, wycieczki
  59. na terenie szkoły organizowane są konkursy wiedzy na temat ekologii lub plastyczne: „Oszczędzajmy wodę”, „Segregujmy śmieci”, „Nie zaśmiecaj środowiska”
  60. zbiórka elektrośmieci, baterii
  61. tworzyliśmy krótkie filmy edukacyjne dot. dbania o środowisko. Stworzyliśmy wystawę prac uczniów na temat ekologii, która następnie zawisła na płocie szkoły, aby okoliczni mieszkańcy mogli się z nią zapoznać
  62. sadzimy drzewa, zbieramy elektrośmieci
  63. zbieranie nakrętek, program autorski dla klas 5–6 z techniki z uwzględnieniem zasad zero waste
  64. konkursy plastyczne
  65. zajęcia koła ekologicznego
  66. realizowane są innowacje pedagogiczne w tym zakresie
  67. konkursy ekologiczne: eko-gazetka szkolna, eko-biżuteria, krzyżówki i rebusy ekologiczne
  68. zajęcia terenowe, przygotowywanie przez uczniów zielników tematycznych, zimowe dokarmianie ptaków, spotkania z leśnikami, pszczelarzami...
  69. konkursy plastyczne o tematyce ekologicznej, akcje harcerskie i Samorządu Szkolnego
  70. zajęcia warsztatowe w ramach koła ekologicznego „Eko-logiczni”; Konkursy szkolne i międzyszkolne o tematyce ekologicznej; Artykuły o tematyce ekologicznej w gazetce szkolnej
  71. konkursy plastyczne o tematyce ekologicznej, gazetki tematyczne
  72. realizujemy granty o tej tematyce
  73. organizujemy akcje Sadzenia lasu, prowadzimy Remizę dla Ptaków w lesie, konkursy wiedzy ekologicznej na poziomie szkolnym i przygotowujemy i braliśmy udział do tamtego roku w Wojewódzkim Konkursie Wiedzy Ekologicznej z sukcesami, organizujemy konkursy plastyczne o wybranej tematyce ekologicznej, pogadanki, organizujemy spotkania z leśnikami, przyrodnikami, pszczelarzami, segregujemy troszkę do mała profesjonalnych pojemników plastiki, nakrętki, baterię i makulaturę
  74. odbywają się wycieczki
  75. założenie ogródka przy szkole

76. zajęcia Edukacji Globalnej
77. organizacja międzyszkolnego konkursu wiedzy z zakresu ekologii, współpraca z biblioteką ekologiczną, udział w konkursach wiedzy i plastycznych, współpraca z UM-wydziałem Ochrony środowiska, lokalnymi fundacjami, stowarzyszeniami ekologicznymi, szkolenia dla nauczycieli
78. od 18 lat w naszej szkole organizuję Gminny Konkurs Ekologiczny (plastyczny i wiedzy)
79. organizowane są konkursy plastyczne na tematy ekologiczne
80. udział w lekcjach prowadzonych przez pracowników „Lasy Państwowe”
81. akcja „Uczniowskie ekonawyki”, współpraca z Furka – happeningi i warsztaty ekologiczne „Rower pomaga”, „Dzień Czystego Powietrza”, „Dzień Ziemi”, „Pomóż jeżom przetrwać zimę”, „Światowy Dzień Wody”
82. akcja sadzenia drzew, spotkania z leśnikami, tworzenie domków i dokarmianie ptaków
83. na terenie szkoły założyliśmy kwietną łąkę z „hotelami” dla owadów
84. Program „Nie Truj Sąsiada”
85. udział w konkursach ekologicznych – plastyczne
86. zajęcia terenowe w naturalnych ekosystemach
87. Program Erasmus + „Save the Nature through Education”
88. „Lekcje w naturze”
89. Akcje ekologiczne
90. od wielu lat biorą udział w licznych konkursach ekologicznych na szczeblu międzynarodowy, ogólnopolskim, wojewódzkim
91. spotkanie z leśniczym, Konkursy związane z Recyclingiem
92. organizacja międzyszkolnego Konkursu Ekologicznego
93. prowadzenie akcji sprzątania okolicy.
94. artykuły w pisemku szkolnym, wycieczka do segregowni śmieci, zbiórka żołądki dla zwierząt
95. udział w gminnym konkursie „Segregacja się opłaca” organizujemy: Zielony Tydzień Zdrowia, a w tym konkursy: plastyczny i mody z wykorzystaniem materiałów odpadowych, sadzimy drzewka, dbamy o szkolny skalniak itp.

Źródło: badania własne.

Tablica 2. Inne źródła, z jakich pozyskiwane są materiały i pomoce dydaktyczne w procesie kształtowania postaw wobec środowiska przyrodniczego (zachowana pisownia oryginalna)

1. materiały otrzymane z Urzędu Gminy
2. Lasy Państwowe
3. Gmina Niepołomice
4. Projekty edukacyjne
5. Urzędu miasta
6. media, osoby fizyczne, uczelnie wyższe, firmy komercyjne
7. Urząd Miasta Pionki, Nadleśnictwo Kozienice, Kozienicki Park Krajobrazowy
8. Związek Gmin Zagłębia Miedziowego
9. Karkonoski Park Narodowy, Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu
10. Urząd gminy
11. Zakład Gospodarki Odpadami Komunalnymi Sp. z o.o. z siedzibą w Olsztynie i ekologiczna organizacja pozarządowa
12. Nadleśnictwo
13. broszury wydane przez Selekt
14. Eneris Surowce
15. Miasto i Gmina Ostrzeszów
16. urząd gminy
17. proponowane przez wydawnictwa, dostępne w internecie
18. własne scenariusze, pomysły z internetu
19. zasoby internetowe
20. Urząd miasta oraz pierwsza odpowiedź
21. Olsztyńskie Centrum Ekologiczne
22. prywatni sponsorzy, Urząd Miasta
23. projekty ekologiczne
24. pozyskiwane przez nauczycieli z różnych źródeł
25. Planeta Energii
26. Współpraca z Nadleśnictwami z naszego regionu, które przywożą materiały edukacji przyrodniczej
27. Urząd Gminy Skoroszyce
28. Pozyskiwane przez nauczyciela
29. współpraca z Olsztyńskim Centrum Edukacji Ekologicznej
30. Nadleśnictwa z którymi współpracuje szkoła
31. nadleśnictwo
32. udział w webinarach Ekolandia.edu
33. Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej, Nadleśnictwo Biłgoraj
34. Nadleśnictwo

Źródło: badania własne.

**Serdecznie dziękujemy firmie Henkel Polska sp. z o.o.
Partnerowi Fundacji Nasza Ziemia za wsparcie finansowe
pierwszego badania ankietowego skierowanego do szkół
i Nauczycieli. Mamy nadzieję, że wyniki pozwolą nam
w przyszłości przygotowywać atrakcyjne materiały edukacyjne,
oczekiwane przez kadrę pedagogiczną i angażujące uczniów.
Wielkie zielone serce dla Was!**

Zespół Fundacji Nasza Ziemia

syoss taft schaum GLISS Fa Nature Box
HAIR REPAIR

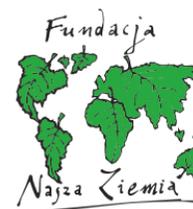
Fundacja Nasza Ziemia
ul. Żurawia 6/12, 00-503 Warszawa

Zarząd Fundacji Nasza Ziemia
Adres korespondencyjny
ul. Robotnicza 42 A, 53-608 Wrocław

NIP: 525-19-68-693   REGON: 01-09-53-867   KRS: 0000137164

E-mail: fundacja@naszaziemia.pl
Tel.: +48 500 393 577

www.naszaziemia.pl
facebook.com/naszaziemia
@naszaziemia

PLASTIC POLLUTION

PLASTIC POLLUTION

PLASTIC POLLUTION

PLASTIC POLLUTION

Recycle!

Recycle!

Save!

Protect!

Protect!

Reuse!

Reuse!

Ban!

Ban!

Stop

Ban!

Stop

Ban!

Stop

Stop